

dr hab. Danuta Gierczyńska, prof. AP
Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Filologii
Ul. Słowiańska 8
76-200 Słupsk

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Marta Bączkowska, *Recepcja twórczości Jurija Drużnikowa w Polsce. Wybrane problemy przekładu*. Gdańsk 2021, ss. 306.

1. Tytuł i problem rozprawy

Mgr Marta Bączkowska w przedstawionej rozprawie doktorskiej podjęła się opracowania problematyki związanej z kompleksowym rozpatrzeniem polskiego kontekstu twórczości Jurija Drużnikowa w Polsce, jego obecności w kraju i recepcji jego twórczości. W rozprawie możemy wyodrębnić dwa rodzaje recepcji: recepcję całej twórczości Jurija Drużnikowa, a także recepcję jednego dzieła tego pisarza *Pierwszy dzień reszty życia* oraz trudności, związanych z jej przekładem na język polski, dokonanego przez polskiego tłumacza literatury rosyjskiej, historyka literatury rosyjskiej, wybitnego przekładoznawcy – Piotra Fasta. Za potrzebą podjętych badań przemawiał brak dotąd analitycznych opracowań, zwłaszcza pod kątem zaproponowanej metodologii. Na potrzeby niniejszej rozprawy doktorantka zwróciła się ku różnym metodom przy analizie materiału: historyczno-biograficznej, kulturowo-historycznej, literaturoznawczej, a także analizy kulturologicznej, tłumaczeniowej jako odmiany analizy lingwistycznej. Analiza przekładu w zakresie użycia wybranych środków stylistycznych w tekście literackim polegała na porównaniu wersji oryginalnej z przekładem pod względem leksykalnym, stylistycznym i syntaktycznym. Celowość i zasadność sformułowania tematu Doktorantka uzasadniła we wstępie w ramach przedstawienia problemu i celu pracy. /Wstęp, s. 5-13/. Po przeczytaniu rozprawy należy stwierdzić, iż biegłe przeprowadziła analizę materiału badawczego. Analiza przekładu wymagała od badacza skoncentrowania się na porównaniu oryginału i tłumaczenia, uwzględnienia odbioru kultury w przekładzie, a także zachowania wierności oryginałowi. Analizie poddane zostały nazwy własne, realia, mowa potoczna, frazeologizmy, regionalizmy oraz wulgaryzmy w oparciu o strategię translatorskie, które zastosował tłumacz. Bazą teoretyczną do przeprowadzenia

analizy środków stylistycznych była specyfika przekładu literackiego, a także styl Jurija Drużnikowa jako problem tłumaczenia.

Godny podkreślenia jest fakt, że Autorka rozprawy ma już na swym koncie zestaw publikacji, związanych z tematem doktoratu. Świadczy to o Jej ugruntowanej pozycji jako badaczki, o tym, że dobrze „weszła w temat” rozwinięty w postaci doktoratu.

2. Struktura rozprawy

Dysertacja doktorska mgr Marty Bączkowskiej obejmuje 306 stron wydruku komputerowego formatu A 4. Praca składa się ze Spisu treści, Wstępu, który zawiera wszystkie elementy konieczne z metodologicznego punktu widzenia, czterech rozdziałów, Zakończenia, Bibliografii, Aneksu I, Wykazu zdjęć, Aneksu 2 i Streszczenia w języku angielskim.

Podział na cztery rozdziały jest logiczny i uzasadniony.

Pierwszy rozdział prezentuje sylwetkę pisarza: *Pisarstwo Jurija Drużnikowa*. Na wstępie Autorka przybliży życie pisarza i przedstawia zarys ogólny twórczości Jurija Drużnikowa. Następnie ukazuje chronologiczny wykaz dzieł literackich Jurija Drużnikowa wraz z datą wydania w języku polskim i autorem przekładu, wymienia źródła popularności prozy Jurija Drużnikowa na podstawie wypowiedzi polskich i rosyjskich krytyków literackich – A. Malskiej-Lustig, I. Lukszica, A. Wołodźko, M. Urbaniaka. W podrozdziale drugim omawia twórczość pisarza jako element kultury masowej, wyrażającej krytykę ustroju radzieckiego, krytykę rosyjskich polityków /Stalina, Breżniewa, Susłowa /s.14-41/.

W rozdziale drugim: *Kontakty Jurija Drużnikowa z Polską* omówiono kontakty J. Drużnikowa z Polską, uczestnictwo pisarza w konferencjach w kraju, przedstawiono wszystkie utwory Drużnikowa, które ukazały się w języku polskim. Ponadto rozdział zawiera wywiady z autorami przekładów utworów pisarza na język polski. Tłumacze dzieł Drużnikowa podzielili się swoimi refleksjami związanymi z pracą nad tłumaczeniami, jak również opowiedzieli o napotkanych w związku z tym trudnościach./s. 42-69/.

W rozdziale trzecim: *Recepcja twórczości Jurija Drużnikowa w Polsce* Autorka na podstawie bogatej literatury teoretycznej definiuje pojęcie recepcji literackiej. Interdyscyplinarne podejście do problemu recepcji pozwala ujrzeć zagadnienie obecności literatury Drużnikowa w nowym świetle i osadzić je w szerokim, kulturoznawczym kontekście. Za cel obrano również recepcję pisarza w Polsce, czyli to, w jaki sposób zapisał się na kartach polskiej historii. Ten rozdział zawiera opinie, recenzje i poglądy badaczy literatury,

krytyków i czytelników dotyczące pisarstwa autora, także te publikowane na forach internetowych. /s. 70-164/.

Rozdział czwarty: *Analiza przekładu powieści Jurija Drużnikowa „Pierwszy dzień reszty życia”* podzielony jest na pięć podrozdziałów i rozpoczyna się od określenia założeń metodologicznych przeprowadzonych badań. Następnie Autorka definiuje pojęcie przekładu literackiego, jego etapy, strategie i techniki tłumaczenia, ukazuje rolę tłumacza w przekładzie. W drugim podrozdziale Doktorantka analizuje również specyfikę idiosylu J.Drużnikowa jako problem przekładu. Ironię w powieści *Pierwszy dzień reszty życia* tworzą różne środki językowe: leksykalne i gramatyczne. Podrozdział trzeci poświęcony jest analizie przekładu powieści pod kątem językowym: Autorka dokonuje klasyfikacji nazw własnych występujących w powieści Drużnikowa, oraz analizy nazw w kontekście funkcji artystycznych, które pełnią w analizowanej powieści. Doktorantka opisuje również różne strategie przekładu nazw realiów, mowy potocznej, frazeologizmów, regionalizmów, ironii oraz wulgaryzmów w powieści J.Drużnikowa. /s. 165-264/.

Cała konstrukcja rozprawy doktorskiej jest logiczna i konsekwentna. Kluczowy dla konstrukcji rozprawy oraz chyba najbardziej wartościowy naukowo jest rozdział czwarty. Treść kolejnych rozdziałów mieści się w temacie rozprawy. Co prawda dalekie od względnej równowagi są proporcje między poszczególnymi rozdziałami, np.: I i II rozdział liczą po 27 stron, a rozdział IV – 99 stron. Ponadto rozdziały nie posiadają zwięzłego wprowadzenia, a także końcowego podsumowania.

W Zakończeniu /s.265-271/, podsumowując, Autorka stwierdza, że w pracy „zaprezentowana została sylwetka biograficzno-literacka Jurija Drużnikowa – jego życie i twórczość. Natomiast recepcja ukazana została oczami językoznawców, literaturoznawców, tłumaczy, a także czytelników”.

3. Metoda rozprawy

Treść rozprawy świadczy o tym, że Autorka z należyta starannością przebadła źródła i bardzo obszerną literaturę przedmiotu. Porusza się z dużą swobodą w całym gąszczu szczegółowych wątków, które porządkuje zgodnie z przyjętą strukturą pracy. Doktorantka w sposób poprawny posługuje się różnymi metodami badawczymi, typowymi dla interdyscyplinarnych opracowań, w omawianym przypadku w oparciu o metody lingwistyczne, literaturoznawcze i kulturoznawcze. Jednocześnie dokonała analizy źródeł, poddając je krytycznej interpretacji. Uwzględniła w interpretacji liczne komentarze i obszerną literaturę pomocniczą. Przyczyniło się to do trafnego usystematyzowania materiału zebranego w wyniku analizy tekstów

źródłowych, do jego uporządkowania zgodnie z hierarchią ważności zawartych w nim treści, dotyczących postawionego w pracy problemu. Słusznie zastosowała te metody, ponieważ leksyka onomastyczna wyjątkowo wyraziście odzwierciedla realia kulturowe, socjalne i społeczno-polityczne. Analiza nazw własnych, nazw realiów, frazeologizmów, regionalizmów, wulgaryzmów wymaga przywołania wiedzy nie tylko lingwistycznej, ale także pozalingwistycznej. Poprawne wykorzystanie bogatego materiału, a także próby własnych dopowiedzeń, będących rozwinięciem prezentowanych poglądów pozwala na pozytywną ocenę pracy pod względem merytorycznym.

4. Ocena merytoryczna

Przeanalizowane przez Autorkę recenzowanej rozprawy źródła i opracowania w sposób wyczerpujący przedstawiły zakresloną w temacie pracy problematykę. Autorka dysertacji wykazała się bardzo dobrą znajomością zagadnień związanych z recepcją dzieła literackiego i teorią przekładu. Niniejsza rozprawa jest próbą spojrzenia na recepcję twórczości pisarza i recepcję dzieła literackiego z szerszej, interdyscyplinarnej perspektywy. Na wysoką ocenę recenzowanej rozprawy doktorskiej składa się szczegółowa analiza porównawcza przekładu nazw własnych, realiów, frazeologizmów, regionalizmów, wulgaryzmów na język polski pod względem jego ekwiwalencji na poziomie tekstowym oraz funkcjonalnym. I chociaż Autorka rozprawy przyznaje, że w przekładzie Piotra Fasta w większości przypadków zachowane zostają funkcje nazw własnych, to jednak istnieją zróżnicowane strategie tłumaczenia w przypadku przekładu imion z różnych grup kulturowych. mianowicie podział na imiona rosyjskie i imiona amerykańskie. W pierwszej grupie najczęściej stosowanym sposobem jest transkrypcja, natomiast w przypadku amerykańskich nazw własnych strategia zmienia się zasadniczo, gdyż obowiązkiem tłumacza jest tu zaznaczenie ich „amerykańskości”, w związku z czym stosowana jest również transkrypcja – ale tym razem angielska. W przekładzie rosyjskich realiów tłumacz wykorzystuje całą gamę strategii tłumaczeniowych: kalka, rozszerzenia, przeniesienia, transkrypcje. Autorka rozprawy wskazuje również na wybranych przykładach odstępstwa od oryginału, wśród których wyróżnia: użycie nieodpowiedniej metody tłumaczenia, nieprawidłową transkrypcję, niekonsekwencję w przyjętej metodzie, w odmianie nazwy, w zapisie nazwy czy też nieuważę tłumacza.

5. Ocena treści

W warstwie merytorycznej praca zawiera wiele cennych wniosków i refleksji. Mgr Marta Bączkowska z materiału źródłowego wyselekcjonowała bardzo trafnie poglądy ściśle związane z tematem swojej rozprawy. Wykorzystując treści zawarte w źródłach opracowała teoretyczną bazę badania, ukazała recepcje pisarza Jurija Drużnikowa w Polsce, a także dokonała analizy przekładu wybranych środków stylistycznych na materiale powieści *Pierwszy dzień reszty życia*. Jej celem było określenie strategii translatorskich, zastosowanych przez tłumacza, a także uwzględnienie komentarza, który określał dobór użytego typu przekładu. Bardzo ważnym źródłem materiału do charakterystyki recepcji pisarza w Polsce, a także nowatorskim elementem rozprawy doktorskiej są wywiady Autorki z tłumaczami utworów Drużnikowa: Piotrem Fastem, Alicją Wołodźko-Butkiewicz, Franciszkiem Ociepką, Elżbietą Michalak i Ewą Rojewską-Olejarczuk. Zebranie i usystematyzowanie materiału badawczego dało podstawę do nowatorsko rozwiniętego opracowania. Jest ono jednym z podstawowych osiągnięć omawianej rozprawy.

Niektóre wyartykułowane wątpliwości nie umniejszają walorów treściowych rozprawy. Mocną stroną recenzowanej rozprawy jest jej aspekt merytoryczny. Dlatego też zdecydowanie zasługuje na publikację, naturalnie po usunięciu niektórych drobnych przeoczeń, usterek w interpunkcji i błędów technicznych.

6. Ocena formalna

Wysoko należy ocenić stronę formalną opracowania. Wydruk przygotowany jest starannie od strony technicznej. Doktorantka formułuje wnioski precyzyjnie i poprawnie. Praca mgr Marty Bączkowskiej została napisana poprawnie i bardzo starannie pod względem językowym, choć czasem pojawiają się drobne przeoczenia i usterki w interpunkcji. Zdarzają się też drobne błędy literowe /np.: „publikowane w przestrzeni wirtualnym” s. 12, „spełnia niezwykle ważną rolę w recepcjidzieła” s. 73, „posłużono sięekwiwalentem funkcjonalnym” s. 264, „proces przekładu jest procesempośrednictwa międzykulturowego s. 268/.

7. Bibliografia

Recenzowana praca mgr Marty Bączkowskiej została należycie udokumentowana, co potwierdzają poprawnie sporządzone przypisy oraz załączona bibliografia /s. 272-280/. Zestawienie bibliograficzne jest obszerne i zasadniczo kompetentnie sporządzone. Bibliografia

zawiera opracowania monograficzne, krytyczno-literackie i prace metodologiczne polskich, rosyjskich angielskich i niemieckich badaczy: lingwistów, językoznawców, literaturoznawców, a także filozofów. Poprawna analiza tekstów tak zróżnicowanych w formie i treści wymagała sporych umiejętności doktorantki. Mgr Marta Bączkowska sprostała temu trudnemu zadaniu. Podeszła do tekstów źródłowych z obiektywnym naukowym dystansem, wydobyła z nich treści ważne w aspekcie postawionego w pracy celu.

8. Wniosek końcowy

W ostatecznej ocenie można stwierdzić, że praca jest dojrzała, samodzielna i w dużej mierze twórcza. Autorka recenzowanej rozprawy na podstawie przeanalizowanego materiału potrafiła zaprezentować własne przemyślenia. Widać u niej opanowanie warsztatu naukowego, zwłaszcza umiejętne korzystanie z metod badawczych. Wartość pracy wynika także z jej interdyscyplinarności, z tego, że przedstawia i rozpatruje .

Stwierdzam zatem, iż przedstawiona rozprawa, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim określonym w Ustawie „O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki”. Przedkładam zatem Radzie Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego wniosek o dopuszczenie mgr Marty Bączkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Słupsk, dnia 24 listopada 2021 r.

Danuta Gierczyńska